

Тихомир Стойчев

Дейностите по защитата на националните интереси, намирането на подходи и инструменти за най-ефективно дефиниране и отстояване на ролята и мястото на Република България на Балканите, в Европа и в света при новите геополитически реалности са пряко свързани с оцеляването, сигурността и жизнеспособността на българската нация. Жизнено важни са интересите, свързани с оцеляването на индивида, обществото и държавата. Важните национални интереси са тези, чието нарушаване не застрашава оцеляването на нацията и държавата, но се отразява върху сигурността, просперитета и перспективите за развитие на България. Във вътрешен план интересите на страната са свързани с повишаване качеството на живота и личното благополучие на всеки български гражданин; гарантиране на социалния мир и хармонията в обществото; конкурентноспособността на българската икономика; дългосрочен устойчив икономически растеж; съхраняване и укрепване на единното българско съзнание и чувството за принадлежност към Родината; развитие на силно гражданско общество.

В регионален план водещ интерес е превръщането на България в първостепенен политически фактор в Югоизточна Европа, в икономически и инфраструктурен център, развитие на равноправни и взаимноизгодни отношения със съседите при взаимно зачитане на интересите, постигане на стабилност, сигурност и просперитет на региона. Най-важните интереси на Република България в европейски план са съвместяването на общоевропейските ценности с националните, осигуряване на свободното движение на хора и участието в пазара на капитали, работни места и технологии, постигането на пълноправно членство в ЕС и НАТО. В глобален план България има интерес в международния обмен на технологии, постигането на евроатлантически гаранции за националната ни сигурност, ефективното ни участие в глобалната икономика и поддържането на световния мир. Общоприето е мнението, че етническата концепция за нацията следва да се разглежда като изминат етап, доколкото нито една нация не може да претендира за етническа монолитност или еднородност. В края на XX век се налага идеята за социокултурна(политическа) нация, представляваща “общество от граждани, обединени от идеята за обща държавност”. Днес приемаме българската нация като исторически създадена общност, възникнала и функционираща върху територия, която представлява единно политическо, икономическо, социално и духовно пространство. Принадлежащи към българската нация са всички нейни граждани, независимо от етническия им и расов произход, които не се стремят към чужда

национална идентичност. Разбирането за нацията като социокултурна или политическа общност стои в основата на съвременното българско държавно устройство. Колкото до българската етническа територия, тя категорично е определена още от границите на Българската екзархия и включва всички българи от историко-географските области Добруджа, Мизия, Тракия и Македония, или приблизително 170 хил.кв.км. Естествено е на тази българска етническа територия да живеят и други етнически групи. При преброяванията от 1890 до 2000 се вижда динамиката в етническата структура на българското население (табл.).

Динамика в етническата структура на населението на България

Етническа група	1890	1920	1946	1956	1965	1975	1992	2000
Общо	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Българска	77,1	83,3	84,0	85,5	87,9	90,0	85,7	83,6
Турска	14,2	10,7	9,6	8,6	9,5	8,4	9,4	9,5
Циганска	2,4	2,0	2,4	2,6	1,8	0,2	3,7	4,6
Татарска	- - -	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1		
Еврейска	0,9,	0,9,	0,6,	0,1	0,1	- -	0,1	
Арменска	0,4	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2

Друга 5,0 2,6 3,1 2,9 0,4 0,3 1,0 2,0

Въпросът за етническата структура се разглежда от гледна точка на относителните дялове на отделните етноси в структурата на цялото население и от гледна точка на разпределението на териториите, населени от различните етноси. А от това зависи и евентуалното формиране на конфликтогенната среда и зона. Политическите решения оказват силно въздействие върху поведението. Преди приемането на България в НАТО едно от настоятелните искания пред България беше тя да подпише и ратифицира Рамковата конвенция, за да докаже, че няма неразрешени етнически проблеми, макар не всички страни-членки на Алианса да бяха подписали този документ. В обяснителния Доклад към Конвенцията се посочва, че етническите, езиковите, религиозните и културните различия не водят непременно до създаването на национални малцинства, че никой няма право произволно да избира принадлежността си към тях. Не за първи път пред България беше поставян този въпрос, отнасящ се до нейните национални интереси. Турция упорито отказва да признае, че на територията и живеят над 15 млн. кюрди. Германия подписа Рамковата конвенция със съпътстваща декларация, в която са упоменати само две национални малцинства – датчани и лужицки сорби. А на немска територия живеят близо 2,3 % турци, 1 % италианци и повече от 1 % сърби и хървати. Гърция, Швеция и прибалтийските републики още не са ратифицирали Конвенцията, а Гърция избягва да признае наличието на българско национално малцинство в Егейска Македония и Беломорието. По този начин можем да проследим как експлоатацията на националния и етническият въпрос на Балканите се оказва важен фактор при политическото и държавно разбиването на Източния блок, при принизяването на държавността и формиране на условия за външна намеса в управлението на държавата, при вменияване на виновност на мнозинството от населението за сметка на малцинствата. Икономическото състояние също е важен фактор по отношение на конфликтите, които разглеждаме. Глобализацията разширява обхвата и действието на транснационалните корпорации в развитите страни, на международната търговия, на интернет, на националните структури и др., носи проблемите на несправедливия режим на глобалната търговия, нестабилната глобална финансова система, която води до циклични кризи. По този начин бедните страни периодично се оказват натоварени с непосилни дългове. Глобализацията като обективен социален процес носи огромен положителен потенциал, но само ако бъде правилно управлявана, подчертава проф. Джозеф Стиглиц. Проблемите на устойчивото развитие станаха обект на обсъждане от държавните режими по инициатива на интелектуалците и политиците, обединени в Римския клуб. Последваха доклади и модели, в които ударението беше поставено върху екологичните, икономическите и социалните проблеми. България се намира по средата на трудния път за изграждане на хармоничното единство човек – природа – икономика, което е в основата на устойчивото развитие. Тя следва да решава проблеми на глобализацията и устойчивото развитие в съответствие с принципите на Декларацията от Рио, приетите закони и ратифицирани конвенции. Особено внимание следва да се обърне на вече изградените институционалните основи за управление и реализация на процеса на устойчиво развитие, които със сигурност се нуждаят от усъвършенстване, което да гарантират нов етап в регионалната политика на страната. В България се

реализират национални, регионални и местни проекти по устойчивото развитие, но резултатите сочат, че е необходимо засилване на гражданското участие и прилагане на комплексен подход. Видимо незначителни са усилията за въвеждане на екологичното производство и потребление, въвеждането на модерни индустриални технологии. Липсва координация и съгласуваност на подходите и политиката в областта на финансите, инвестициите, търговията, технологията и устойчивото развитие. Налице е критика по отношение на националното законодателство. В недостатъчна степен се обръща внимание на използването на научно-изследователски потенциал, включително на неправителствените организации и бизнеса. Не се гарантира излизането на основната част от населението от състоянието на непрекъснати усилия за оцеляване. Не се прави достатъчно за утвърждаване на състояние, от което да се гарантира това да зависи от българските граждани. Неубедителни са вътрешните гаранции по отношение на прозрачността, борбата с организираната престъпност и корупцията, ефективността и независимостта на съдебната система. Присъединяването на България към ЕС реализира идеалите и мечтите на цели поколения за изграждане на единна Европа върху основата на европейската идентичност и граници, дефинирани въз основа на географското и историко-културното наследство, на европейските ценности. В проекта за Конституцията на Обединена Европа се отбелязва, че европейската идентичност се крепи на три фундаментални наследства: културно, религиозно и хуманистично.

□ Културното произхожда от гръко-римската цивилизация.

□ Религиозното се основава главно на християнските корени – католически, протестантски и православни.

□ Хуманистичното наследство пък произтича от философските, социологическите и политологичните идеи и от рационалния подход през периода от XVIII до XX век.

Тези наследства се съчетават диалектически. За да притежават чувство за принадлежност към Европа нейните граждани, етноси, народи или нации следва да са съпричастни. Обединена Европа със своите 455 милиона население гарантира голям потребителски пазар, по-голяма армия и повече гласове в Съвета за сигурност на ООН от САЩ. Тя има свои собствени наднационални институции, своя Харта на правата и своя съдебна система, която може да анулира съдебните решения на най-висшия национален съд на всяка държава-членка. Обединена Европа бе образувана като съюз на равни държави, свързани с общи икономически интереси, в пространство с унифицирани и сходни политически институции и социални норми. XXI век внесе в

световната политика ново качество на световния ред, основаващо се на мултилатералния баланс. Различията в тълкуването на тези процеси, в подходите към гарантиране на сигурността са причина и източник на противоречията, възникващи в съвременния свят между държавите, участващи активно в световната политика. Сигурността, която традиционно се дефинира като липса на заплахи, пораждащи рискове за съществуването на държавата, не е еднозначно понятие. Политическите виждания за защита на българските граждани, общество и държава от външни и вътрешни заплахи от всякакво естество са изразени от законодателят в Конституцията, законите, Концепцията за националната сигурност, Военната доктрина и произтичащи от тях подзаконови документи и актове на Република България. Приети официално, те отчитат наличните национални ресурси и нивото на гаранциите, които дават световната, евроатлантическата и европейската система за сигурност и стабилно развитие. Друг е въпросът дали без да бъдат актуализирани те продължават да отговарят на пълноценното включване на страната. Основа на съвременната система за евроатлантическа и европейска сигурност са Организацията на Северноатлантическия договор (НАТО), Европейският съюз (ЕС), Западноевропейският съюз (ЗЕС) и Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ). Според изложените принципи в света е намаляла заплахата от глобален ядрен конфликт, причинен от идеологическо противопоставяне, като има тенденция за укрепване ролята на правото при регулиране на спорни междудържавни проблеми; подобрили са се механизмите за управление на кризисни ситуации на Съвета за сигурност на ООН; намаляла е опасността от пряка военна агресия срещу България. Въпреки тези положителни тенденции се запазва значението на военните и силовите фактори в международните отношения. За сигурността нарастващо значение придобиват световните икономически, политически, научно-технически, екологични, информационни процеси, изострящата се конкуренция за достъп до ресурси и инфраструктури, пазари и модерни технологии. Възниква глобално информационно общество, извършва се световна икономическа интеграция, което създава нови предизвикателства за България. Присъединяването на България към международните финансови и търговско-стопански структури открива нови перспективи, докато изолирането само е заплаха за българските граждани, общество и държава. В Европа нарасна респектът към европейските политически, икономически и евроатлантическите военнополитически организации, което прави трудно налагането на едностранни, включително военни решения при регионални и двустранни конфликти. В новите условия се утвърждава тенденцията за укрепване на доверието и сътрудничеството, нараства значението на европейската архитектура за сигурност. Същевременно икономическите и социалните различия на континента са причина за появата на несигурност и нови рискове. Породиха се конфликти на етническа, религиозна и социална основа. Противоречивият преход в страните от Централна и Източна Европа представлява сам голямо предизвикателство. Все още не е изградена напълно ефективна колективна система за сигурност и стабилност. Конфликтите в бивша Югославия потвърдиха тази празнота и показаха недостатъчната ефективност за постигане на мирни споразумения само със средствата и посредничеството на сегашните европейски структури. Европейските страни в различна степен са интегрирани в световните и континенталните военнополитически и търговско-икономически съюзи. На континента има "сива" зона, съставена от страни, изключени в различна степен от интеграционните процеси, където са типични

социалната несигурност, спадът на жизненото равнище и появата на международни престъпни мрежи. Реална опасност за крехките демокрации в Централна и Източна Европа са престъпните групировки, организираното насилие, контрабандата на стоки, трафик на хора, наркотици и оръжие. В Югоизточна Европа съжителстват различни религиозни и етнически общности, някои от които са в конфликт. С появата на нови държави у едни се появява и стремеж към обособяване и затваряне, докато други намират в това основание за възстановяване на исторически отречени великодържавни и хегемонистични проекти. Това рязко увеличава регионалните заплахи за нашата национална сигурност. Закъснелият ход на демократичните промени доведе до задълбочаване на натрупаните исторически проблеми и до неспособност за разрешаването им съобразно европейските демократични стандарти. Държавите в региона силно се различават по ниво на гарантиране на собствената сигурност и членство в международни алианси. Различията се коренят в политическите причини, институционални и културни традиции и състояние, в равнището на живот и обществена практика. Статусът на страните от региона е различен във военно отношение. Религиозният и етнически екстремизъм слагат отпечатък върху общества, които са нямат силни демократични традиции или изпадат в състояние на слабост и нестабилност. Балканите са традиционна зона на конфликти и напрежение в Европа. Всичко това създава сериозни рискове за националната сигурност на България. По време на наложеното ембарго върху бивша Югославия България понесе огромни загуби от изолацията си, което породило предпоставки за развитие на организирана престъпност и упадък на българските държавни институции.

Така след регионалните войни престъпността, корупцията и беззаконието системно застрашават сигурността на отделните граждани, рушат икономическото благосъстояние и подлагат на съмнение легитимността на държавните институции от региона. Балканите запазват важното си геополитическо положение. Значението на региона като транспортно, инфраструктурно и енергийно кръстовище нараства с разширяването на Европейския съюз и НАТО, свързването с европейските пазари на страните от Кавказ и Централна Азия. В България съществува усилващ се ефект от несигурността, свързана с тежкото икономическо положение на страната и масовото спадане на жизненото равнище на българските граждани, изразени в ощетяване интересите на хората, правото им на добър живот, труд, на социално и здравно осигуряване. Скокообразно и хаотично се развива кривата на несигурност по отношения на заплахите от посегателства срещу имуществото, здравето и живота на гражданите. Голяма част от престъпленията се манитулират още във фазата на тяхната регистрация заради криворазбрана чиновническа солидарност и стремеж към себеизтъкване. Икономическите са изложени на насилие и изнудване, на нелоялна конкуренция. Корупцията обезкуражава инициативите и отблъсква инвестициите. Законодателните и административни мерки за преодоляване на тези явления са непоследователни, често повлияни единствено от тяснополитическа или корпоративна целесъобразност. Липсват гаранции и традиции при отстояване и защита на правата и свободите на отделния човек. В отношенията обект- субект, личност- общество- държава няма гарантирана равнопоставеност. Мудно се развиват и функционират

структурите и традициите на гражданското общество. С това вътрешната стабилност в страната все повече се оказва зависима от капацитета и способността на властите да защитят гражданите, гражданското общество и държавата срещу беззаконието. Все повече се утвърждава виждането, че прехода към демокрация и пазарна икономика, към евроатлантическа и европейска интеграция и създаване на нова сигурност и стабилност е блокиран от нежелание и неспособност за решителни реформи, от остри политически конфликти. Икономическите кризи се задълбочават и усилват от междуинституционални войни, които могат да спрат обновлението на страната, да причинят остра демографска криза и усилена емиграция. Тези и близки до тях процеси създават опасности за бъдещото оцеляване и защита на нацията. България не е в състояние сама да опазва или да се стреми към сигурност чрез неутралитет поради недостатъчния си финансов, икономически и военен потенциал. Новите реалности предпоставят страната да се приобщи към ефективни колективни системи за сигурност и икономическо развитие.

В същото време се появяват нови възможности и се засилва значението на собствената политика на България за неутрализиране на неблагоприятни за сигурността на страната фактори. Тя има традициите и потенциал да бъде значим фактор за сигурност и стабилност в Югоизточна Европа.

Българските граждани, обществото и държавата имат задължения, записани в Конституцията и законите на страната, сами да са създатели и гаранتي на своята сигурност. Едновременно те са взаимно свързани потребители на сигурност, при които нарушаването на безопасността на който и да е от тях нарушава безопасността на останалите. Равнището на сигурност се определя от степените на защита и ефективно реализиране на интересите на българските граждани, общество и държава, които в съвкупност съставляват националните интереси. Интересите на българските граждани са в реалното гарантиране на конституционните права и свободи, личната безопасност, повишаването на качеството и равнището на живота, на социално и здравно осигуряване. Интересите на гражданското общество са в утвърждаването на демокрацията, гражданския контрол върху институциите и свободата на сдружаване, в правата на религиозните, етническите и малцинствените групи, в съхраняването на националните духовни и културни ценности и традиции. Интересите на държавата изискват защита на Конституцията, суверенитета и териториалната цялост на страната, постигане на политическа и финансова стабилност на икономическото и социалното развитие, строго спазване на правовия ред, равнопоставеност и взаимноизгодно международно сътрудничество. Три са основните фактори на националната сигурност на България: степен на развитие и ресурсите на страната; ефективност на външната и

вътрешната ѝ политика, и участие на България в колективните системи за сигурност и икономическо развитие. Националната сигурност има приоритет и определя основните цели и програми на нейното развитие, формира стратегическите задачи на вътрешната и външната политика на държавата. Главно условие за реализация на националните интереси е съхраняването на възможностите България сама да решава вътрешните си политически, икономически и социални проблеми, както и сама да урежда отношенията си с други държави и общности независимо от намеренията, позицията и интересите на трети страни. Националната сигурност се гради чрез строго спазване на Конституцията, законите на Република България и на ратифицираните от Народното събрание международни договори и конвенции. България привежда своето законодателство в областта на сигурността в съответствие със стандартите на Европейския съюз и НАТО. Тя няма териториални претенции и не признава такива към нея. Този принцип премахва стари и не поражда нови регионални напрежения. Той утвърждава България като генератор на сигурност. Република България не изгражда своята сигурност за сметка на други държави и общества. Обявеното от нея желание да гарантира собствената си сигурност не е насочено срещу трети страни, а е предпоставка за засилване на гаранциите за сигурността на страната е увеличаването на сигурността на всички страни в Европа и в света. Приоритет на политиката са утвърждаването на лоялността и взаимната изгода в отношенията с другите страни и с международните съюзи. Докато никой открито не проявява враждебност спрямо България, то сигурността на България се гарантира от световните и евроатлантическите структури за колективна сигурност. България се стреми към сигурност на Балканите и е против балкански военни и политически съюзи. Българските разузнавателни и контраразузнавателни органи на основата на специални закони добиват информация със собствени средства и чрез международните организации за военнополитическото състояние на региона и за натрупването на потенциал, който може да застраши националната сигурност. Специализираните органи трябва да спазват законите на страната и международното право, да съхраняват правата и свободите на българските граждани. Чрез пропагандата на националните исторически и духовни ценности, на морала и културното наследство на всички българи се утвърждава националната идентичност и идеал. Съхранява се териториалната и национална цялост на България при зачитане на правата и свободите на различните етнически и религиозни общности. Изгражда се образът на България като Родина на всички българи във и извън границите на страната. Отстояват се техните духовни ценности и граждански права. Процесът на присъединяване към НАТО и Европейския съюз има положително въздействие върху сигурността на България. Но само пълноправното членство в тях ще доведе до цялостното ѝ гарантиране. Национален приоритет на България е увеличаване тежестта на членството в Европейския съюз и НАТО, което отговаря на дългосрочните интереси на страната. Успешното интегриране на България зависи от напредъка на мирния процес в Югоизточна Европа и се забавя от военните конфликти и дестабилизирането на съседни държави. Това предполага страната да води активна външна политика за омиротворяване на Балканите, което е най-важния елемент на стратегията за превантивната защита на българските интереси. Собствената сигурност се определя от възможността България да е генератор на сигурност. Затова с регионалните си инициативи тя цели увеличаване на взаимното доверие в политико-военната сфера страната спомага за засилване на сигурността и стабилността на Балканите.

Политиката на сигурност разпределя националните ресурси така, че да се защити България от налагането на чужда политическа и икономическа воля и да се осигури правото ѝ на суверенен избор по всички аспекти на вътрешната и външната политика, политиката за сигурност и отбраната. Необходимо е да се укрепват българските позиции в изграждащите се съгласно Парижката харта за нова Европа наднационални органи и структури. България се утвърждава като активен и пълноправен партньор в глобалните политически и икономически процеси. Икономическият фактор е решаващ за гарантиране на националната сигурност. Единствено възстановяването и растежът на българската икономика са в състояние да задоволят интересите на българските граждани, общество и държава, да решат проблемите с недостига на ресурси, да подобрят жизненото равнище и да повишат степента на социалната защита. Запазването и развитието на българския научен и технически потенциал за овладяване на новите и създаване на собствени върхови технологии е перспективен фактор за защита на националната сигурност. Положителното въздействие на икономическия фактор за националната сигурност се засилва от стратегическото участие на българската икономика в световното, европейското и регионалното сътрудничество, когато тя се интегрира в обединеното европейско икономическо пространство. Значението на българската икономика за националната сигурност и стабилното развитие зависи от способността да се развие собствената инфраструктура като важно свързващо звено между европейските страни и новите пазари в Черноморско-Кавказкия регион, Близкия изток и Средна Азия. През българската територия преминават стратегически междуконтинентални транспортни, съобщителни и енергийни коридори, от които зависи националната и европейската сигурност. През нашата страна минава само един международно важен път – диагоналният от Централна Европа (Виена) към Багдад и Индия. Проектираният меридианен път от Северна Европа и Скандинавия към Солун (т. нар. коридор № 4) в момента е изместен от меридианния път през Белград и Скопие. Другият меридианен път Букурещ-Русе (от Русия и Украйна) свършва до южната граница на България и е военностратегически път от времето на Студената война. Съществува проект за пряк път от Албания през Македония към Кюстендил и Бургас (т. нар. коридор № 8 към Кавказ и Централна Азия), но той все още е само проект и също е изместен от древния римски път „Виа Игнация” (Вльора – Скопие – Солун – Александруполис – Истанбул). От изграждането на тези артерии, от превръщането на страната в балкански комуникационен и енергиен център ще зависи значението на България за световната и европейската сигурност. Утвърждаването на България като важен компонент за европейската и регионалната сигурност зависи от възстановяването на загубените позиции на българските производители и търговци на традиционните пазари, особено на стратегическия пазар на страните от ОНД, от разгръщането на съвместна дейност и коопериране с водещи европейски производители, както и от осигуряването на енергийната независимост на страната. Информационният фактор за гарантирането на националната сигурност действа чрез спазване на конституционните права и свободи на гражданите в областта на съхраняването и обмена на достоверна информация посредством развитието на модерни български комуникации и медии. Опазването на националната сигурност изисква да не се допуска използването на информацията за манипулиране на масовото съзнание, както и да се гарантира изтичането на важна за страната политическа, икономическа, научно-техническа и друга информация. Въръжените сили и органите

за сигурност са основни гаранции за националната сигурност на страната. Ефективността им зависи от предоставените им ресурси, от силата и стабилността на законите, на които основават своята дейност, от мотивацията на човешкия фактор и от наличието и точността на информация за заплахите и опасностите. Гаранциите за сигурността на страната се засилват чрез реализация на инициативи за засилване на военнополитическото доверие в региона и посредством успеха на интеграцията с евроатлантическите структури. Органите за сигурност предотвратяват и неутрализират заплахите и опасностите при тясно взаимодействие със следствието и прокуратурата и в сътрудничество с международните организации за борба с престъпността. Правораздавателните органи създават респект към законите на страната, като посредством ефективно и справедливо правосъдие санкционират техните нарушители. Дългосрочното гарантиране на националните интереси изисква развитие на законодателството и хармонизирането му с нормите на Европейския съюз. Ефективната дейност на правораздавателните органи предполага реформа и модернизиране на съдебната власт на основата на единна стратегия за борба с престъпността и корупцията. Националните интереси повеляват постигане на обществен консенсус за мерките, политиката и ресурсите, които трябва да се заделят за тази борба. Държавната стратегия за борба с престъпността и корупцията е важен елемент в областта на вътрешната сигурност. Екологичният фактор - опазването, възстановяването и възпроизводството на българската природа, следва да осигури благоприятна жизнена среда на българските граждани и общество. Националните интереси се реализират при оптимален баланс между опазването на природната среда и водите и нуждите от оползотворяване на природните богатства за устойчиво развитие на България. Съобразно Конституцията на Република България отговорности за националната сигурност на страната имат Президентът, Народното събрание и Министерският съвет. Гражданският контрол върху държавната политика за сигурност и органите, които я изпълняват, се гарантира от Конституцията и законите на страната. В контекста на горното, следва да се отбележи, че три гигантски проекта за малка България бяха задвижени.

Първия проект е АЕЦ Белене. Доскоро повечето страни в Европа бяха противнички на тази енергия особено поради свързаните с това рискове от аварии и неразрешените проблеми със съхранението на отработеното ядрено гориво. Европа е бедна на енергоресурси и след засилването на опасенията от все по - голямата енергийна зависимост на континента от страни с недемократични режими обединени в различни картелни споразумения като ОПЕК, зависимост от арабския петрол (Персийския залив) и газ (Алжир) и от руския петрол и газ. Европа реши да промени вижданията си към атомната енергия и все повече държави предвиждат откриването на нови атомни централи. Вече единствено от експертите и политиците ще зависи при какви условия ще се реализират бъдещите проекти и какви по мащаб изгоди ще съумее да извлече самата България. Поне засега повечето мнения, включително на собствениците на енергоресурсите, транзитните държави и крайните получатели се обединяват около виждането за необходима диверсификация. Този процес вероятно ще способства за намирането и привличането на съответните инвеститори. Безспорно е също, че

държавата следва да изработи предварително позиция за вида и размера на своето участие. Производството и търговията, системното и гарантирано потребление на необходимите количества енергия и формирането на запаси от нея е важен политически и стратегически въпрос, съответно и въпрос, свързан с националната сигурност непосредствено. Решенията трябва да бъдат съгласувани и взети при наличието на максимално обществено разбиране и обществено- политически консенсус. Особено като се има предвид, че всяко решение ще има дългосрочни последици, излизащи извън рамките на сегашните поколения, участващи в политиката и управлението на страната. Единственият доставчик сега на газ в страната е „Газпром”.

Проекта Бургас - Александропулис е друг ключов проект. Последния и може би най-важен проект "Южен поток". Правителството е успяло да защити националния интерес поне в два основни пункта- 50% от собствеността е българска и без нас не може да бъде взето някакво решение. И Русия ще плаща, даже и да не може да запълни капацитета на газопровода. Така България си гарантира изплащане на инвестицията по проекта, който на българска територия се оценява на 1,4 милиарда евро.

Ако с този проект Русия цели да заобиколи Украйна, то с проекта Набуко Запада(САЩ и Европа) целят да заобиколят самата Русия, но той дава възможност на газта от Средна Азия да има алтернативен път до европейските пазари, а не само да минава през руски газопроводи. В момента Набуко и Южен поток се борят за един и същ газ - този на Туркменистан. Тази бивша съветска република управлявана с желязна ръка от диктатор има третите по големина газови резерви. До сега около 30% от целия газ на Газпром изнасян за Европа идва като закупен от Туркменистан. Притежавайки единствения път за износ на този газ по строените по съветско време газопроводи Газпром изнудваше тази държава изкупувайки газта ѝ на смешни цени между 60-100 долара и продавайки го за над 250 долара на Европа. Политика която носи огромни богатства на Газпром и бедност на Туркменистан. Много е вероятно след построяването на Набуко руснаците да не успеят да запълнят тръбата на Южен поток.

Българския интерес е да се построи и газопровода Набуко и нефтопровода Бургас Вльора, което ще даде възможност да станем енергоразпределителен център на Балканите и в Европа .

За да бъде успешно развитието на страната и не бъдат отблъсквани, а привлечани инвестиции и проекти е важен и въпросът какви са възможните и вероятни насоки за безконфликтно развитие на междуетническите отношения, особено през призмата на

връзката с престъпността, той има различни конкретизации. Трябва да се дават ясни гаранции, че в България не може да се очаква неконтролируем ръст на конфликтите, правителството да покаже воля за справяне с престъпността и корупцията. Това ще съвпадне и с желанието да не се допусне допълнително негативно върху политическите нагласи на хората. За България основните променливи, чиято динамика ще определя влиянието на престъпността върху междулическите отношения са няколко – икономическата ситуация като важна детерминанта на престъпността и най-вече на криминалната престъпност, равнището на престъпност като цяло и особено равнището на криминална активност на ромите, ефективността на държавното противодействие на престъпността – наказателната политика и превенция. В близко бъдеще няма да настъпи значимо повишаване на жизнения стандарт на българското население. Данните за престъпността на непълнолетните и малолетните очертават като най-реалистична хипотезата, че различията в криминалната активност на българското и турско население от една страна и на ромското – от друга, най-малкото ще се запазят, а може и да нараснат. В близките години в най-активна в криминално отношение възраст ще навлязат кохортите, които масово не са посещавали училище и нямат шанс за трудова реализация. В най-активна възраст ще навлязат и рано криминализираните се подрастващи.

Коректив на действието на негативните фактори и тенденции ще бъде реализацията на предприєдинителни програми на Европейския съюз по интеграция на ромското население. Несъмнен потенциал за противодействие се съдържа в укрепването на държавността. Ако в бъдеще се акцентира на социално-икономическите мерки по отношение на рисковото ромско население, то в условията на сегашната масова бедност има опасност това да се схване като несправедливост спрямо други групи.

Без осезаемо ограничаване на действието и финансовите ресурси на организираната престъпност ще се запазят възможностите етническата карта да се използва в защита на криминални интереси. Опасността всякакъв вид проблеми да се трансформират в етнически с всички произтичащи от това рискове, винаги ще е реална. Безспорно е, че България следва да усилва включването си в противодействието на международната организирана престъпност, като разчита на съвпадащите интереси както със съседните страни, така и в по- широк аспект . Наред с икономическите въпроси в синхрон с националните интереси е запазването на нашето национално културно и духовно наследство, което ни придава допълнителна тежест и авторитет в изграждането на международните отношения. Още по време на османското владичество, в стремежа си да пробуди угнетения български народ и го въоръжи с гордост и вяра в независимото му развитие Паисий Хилендарски в „История“ от 1762 г. формулира българска национална доктрина. Като се позовава на факти, събития и личности от миналото, които очертават хода на развитието на България авторът зове за възраждане на националния дух, формулира първия национален идеал за изява на националната идентичност на българския народ. През 1872 г. Васил Левски, Христо

Ботев, Любен Каравелов и други просветени родолюбци представят пред Българският централен национален комитет „Програма за национално освобождение" в 10 точки. По своята същност тя се доближава до национална доктрина. Научният център за българска национална стратегия предложи през 1997 г. проект за нова национална доктрина, съдържаща три основни раздела: българска национална идея, български национален идеал и български национални интереси. По този начин те предложиха да бъде прието за българска национална идея съзнанието за непосредствените национални стремежи и това, което искаме; средствата, пътищата и начините за неговото постигане; състоянието и перспективите на нацията. Формулировката на Българската национална идея показва пътя да постигнем единство на нацията, създаването на модерна национална държава, поддържане на вяра в собствените сили и възможности, съхраняване, доразвиване и обогатяване на националната ценностна система, образование и възпитание, изкуство, литература, наука, традиции и обичаи. Българската национална идея включва постоянна грижа за оцеляване на България, българската нация и духовност, съхраняване и развитие на могъществото и духовния разцвет на българската държава, принос на българската нация в развитието на европейската и световната култура и цивилизация, съхраняване на творческата енергия и способността на българската нация, на ценностната система, която включва език, традиции и обреди, етнографски и етнокултурни образци на изкуството, образци на изобразителното изкуство, скулптурата, интелектуален потенциал, активно участие в процеса на взаимодействието и взаимопроникването на народите при запазване на националната си идентичност, приобщаване към европейската идея за обединена Европа на нациите, принос за цивилизацията. По този начин българският национален идеал произтича от българската национална идея и представлява стратегическата цел на нацията, която възниква на определен етап от развитието на нацията в зависимост от конкретните исторически, социално-икономически и политически условия и интереси. Той представлява динамична категория, актуализира се в зависимост от потребностите на времето, има комплексна конструкция и отразява различните аспекти от дейността и интересите на нацията, предопределя съдържанието и приоритетите на националните интереси във вътрешната и външната политика, отразява националната ценностна система, осмислянето на националното самосъзнание и дух. Националната стратегия формулира националния идеал на българската нация в свободна, независима, демократична и благоденстваща България, духовна обединителка на българската нация и опора на българите по света.

Българските национални интереси представляват дългосрочни или краткосрочни приоритети на нацията и държавата, различни през различните исторически периоди на съществуване и развитие. Стремещът към тяхното своевременно и пълноценно решаване облагодетелства държавата и нацията. Всяко действие във вътрешнополитически и външнополитически план трябва да се предшества от въпроса: „Какъв е интересът на България?"

Националната доктрина съдържа пакет от национални стратегически програми и приоритети като всяка програма има срок за реализиране 5-10 години, след което се налага актуализиране. Задължителни съставни части на националната доктрина са доктрините за: национална сигурност, здравето и възпроизводството на нацията, за националното образование и възпитание, за развитието на науката, за развитие на културата и поддържане на духовното обединение на нацията, за развитие на националното производство, за развитие на националното стопанство, за екологията и възпроизводството на българската природа, за развитие на енергетиката, за развитие на инфраструктурата. През 2003 г. правителството на С. Сакскобургготски прави опит да формулира кои са националните интереси на България. Повод и основание за това става изготвянето на стратегическите цели и приоритети за развитие на отбраната до 2015 г. Декларирана е готовност през април 2004 г. те да бъдат завършени, а след тях да бъдат пренаписани Концепцията за национална сигурност и Военната доктрина на България, които бяха приети преди България да бъде приета в НАТО. По този начин министрите приемат, че националните интереси на България са четири:

- суверенитет, независимост и териториална цялост;

- конституционно установен ред, права и свободи;

- икономическа и социална стабилност и просперитет;

- международна сигурност, стабилност и мир.

В публичен план някои експерти акцентират върху принципите, приложими в подобни случаи- необходимост да се приеме национална доктрина, която да включва специален раздел за съпътстващи доктрини, една от които да е и военната национална стратегия, за коментар това ли са националните интереси на България. На фонът на българските дебати е важно да бъде видян и чуждия опит в това отношение. САЩ имат доктрината "Монро" още от 1829 г. и всеки президент я преподписва, когато встъпва в длъжност. За пръв път в нея е формулирано, че Америка е призвана да решава проблемите на света, че САЩ са длъжни да се месят във всяка точка, където има американски интерес. Гърците имат доктрина от 1829 г., сърбите от 1844 г., албанците от 1886 г. Националният идеал на първата гръцка доктрина е да възкръсне величието на Византийската империя Последната ѝ редакция от 1989 г. и се казва "Елинизмът по света". Тъй като в Гърция живеят толкова гърци, колкото и извън нея, правят

доктрина, според която ресурсът на гръцката нация трябва да се търси в диаспората. В САЩ, където гърците имат 5-6 млн. емигранти, са открили 140 колежа, 200 църкви и отделят \$150-200 млн. за диаспората, като България също е обект на гръцки интерес в тази връзка. Всъщност всички доктрини са израз на геополитическите интереси. Румънската цели присъединяването на Трансилвания, Добруджа, Южна Украйна. Албанците поставят въпроса за велика Илирия, дори в последната редакция на доктрината си от 1979 г. Македонците стъпиха на доктрината на Новакович за македонизма - че не са нито сърби, нито българи. Доктрината на сърбите е да достигнат границите на Душановото царство, като в претендиращи за научност публикации някои от тях твърдят, че София е част от сръбската територия. Ако приемем, че членството ни в ЕС и НАТО е наш, скоро появил се национален интерес, то липсата на общоприета национална доктрина позволява волни интерпретации, неясноти, резки и необосновани промени в политическия курс и податливост на внушения, проиктувани от външни влияния и интереси. Политикогеографските изменения, осъществени в България и другите страни на Източна и Централна Европа, са обусловени от същественото преобразуване на икономическите, социални и политически структури. От изключително значение за политическата география на източноевропейските държави е адаптацията на държавните им структури към променената вътрешно- и външнополитическа конюнктура. Важно е и въздействието на съседите на определена държава върху хода на процесите на преход и трансформация. Сблъсъкът на разнопосочни геополитически въздействия върху Балканския полуостров го лишава от възможността да се превърне в значителен геополитически център. Голямата народностна и държавна раздробеност, наред с редица географски и политически фактори, има за ефект общата политическа слабост на държавите от региона. Постигнатото равновесие на силите между двата водещи геополитически центъра след Втората световна война запази териториалното статукво на полуострова, прикривайки балканските проблеми (етнически, религиозни, вътрешно- и междудържавни) със завесата на едно гигантско противопоставяне в световен мащаб. Разместването на геополитическите пластове в глобален мащаб отново доведе до катастрофа на Балканите. И днес на територията на някои балкански страни имат място кървави конфликти, загиват хора и се говори за прекрояване на територии. В балканските страни наред с изключително сложните икономически проблеми се усилиха етническите и етноконфесионални конфликти. Пряк резултат от позитивното сътрудничество между държавите-членки на Съвета на Европа бе изготвената на 1.02.1995 "Рамкова конвенция за защита на националните малцинства". В нея се предвижда разработването на национално законодателство, което да защити правата на човека, включително и на отделните етнически групи, но в нея не е формулирано понятието "национално малцинство", което предполага, че всяка отделна държава ще може да реши как да защитава правата на представителите на други етнически групи. Чл.2 от Конституцията ни определя България като "единна държава", в която "не се допускат автономни териториални образувания". На свой ред, чл.36 осигурява правото на всеки да се ползва от своя език, ако българският не му е майчин, а други разпоредби осигуряват останалите индивидуални граждански и човешки права. Внимателният прочит на Рамковата конвенция предизвиква сериозни размисли, защото става дума за защита на българските национални интереси. Един от фундаментите, върху които се гради съвременната хуманитарна наука е понятието "нация". То съхранява и генерира

емпирична информация в рамките на един изключително богат спектър от научни знания, изследвани от политическата география и геополитиката, историографията, философията и социологията. Като хуманитарна категория, нацията представлява хомогенен универсален продукт на човешката мисъл и дейност. Възниква в определен момент от традиционното общностно съществуване на хората, когато са налице белезите на напреднала културна цивилизация. Нейни атрибути са общностното съзнание, езикът, територията, държавната организираност, обичаите, традициите, религията и др. Етническата смесица и наличието на спорни граници, недостига на качествени земеделски земи, промените в климата, ограничаването на водните ресурси и др. придават на периодично възникващите конфликти ярко изразено социално-икономическо измерение. Наличието на големи етнически общности, живеещи по границата с „държава-майка“, която при това демонстративно сама претендира или усилва национализма в тях продължава да бъде мощен конфликтогенен фактор . Напрегнатите отношения не изключват появата на нови етнотериториални конфликти, подходяща социална почва за които се формира от продължаващия ръст на населенето и сложната социално-икономическа ситуация.

Днешното положение на страната, определящи за което са обвързаността и зависимостта от Запада, маркира главно общоустановената ѝ пространствена ориентация в геополитическата система. Логичната констатация, която следва от този факт е, че България е подвластна на атлантизма и глобалния еднополюсен модел; силно подчинена на „уестърнизацията“, а след появата на американски военни бази у нас – и на военната доминация на САЩ. Така, както говорим за необходимостта от диверсификация на енергопроизводството, на икономиката, по този начин следва да разглеждаме и реализираме и българските национални интереси. България следва да се възползва от естественото си положение и досегашните си международни отношения, за да изгради в новите условия изгоден за нея модел в отношенията във всички посоки и алтернативи. Доколко българската външна политика би се утвърдила като културно обусловена зависи, както от процесите по геополитическо възраждане на Русия, така и от тенденциите, водещи до отслабването на Запада . Всъщност, каквото беше положението на България преди присъединяването към ЕС и НАТО, такова е и сега. Като добавим някои вече описани проблеми, привнесени поради развитието на негативни процеси и техните последици, резултат от глобалните трансформации, може дори да се окаже и по- лошо. Поне на този етап изглежда политическите елити са осигурени в тяхното възпроизводство и единствено заинтересовани от развиващото се статукво. Същото е съотносимо и за икономическите елити, които бързо се приобщиха към тях и синхронизираха интересите си по пътя на взаимното удовлетворяване на моментните интереси. Все по- ясно тези елити демонстрират готовност за отказ от защита и отстояване на каквито и да било национални ценности, цели, задачи и интереси. За тях глобалният супермодел и налаганият еднополюсен свят станаха лесно смилаем и усвоим персонаж, в зависимост от чието овкусяване променят собствената си същност .

Все по- често българските политици и държавници, които пренебрегват явните изисквания на геополитиката и необходимостта от съобразяване с националните интереси в нейният контекст. С това често предизвикваните дискусии, демонстрирани нагласи и решения, демонстраци на най- добри намерения, ако не са театър, изглеждат обречени на неуспех. Още на 16 януари 2009 г. президентът Георги Първанов обяви инициативата за създаване на нов Център за стратегии и развитие с привличането на максимален брой представители на научни звена, експерти и общественици, за да се предложи на обществото дебат и нова стратегия за национална сигурност . Подобен проблем всъщност дълго време се постави от различни експерти и структури на гражданското общество, но те видимо нямат институционален и общ ресурс, за да наложат своите виждания. Фактът, че продукт и решение така и не се получава всъщност потвърждава хипотезите за зависимост и отказ от собствен суверенитет, цели и ценности. Същевременно е ясно, че натрупаните исторически дадености и традиции ще противостоят още дълго за създаване на друг тип съвместни отношения и подмяна на ценностната ориентация. Същевременно ограничаването на експертните, политически и управленски капацитети на България заради дълбокото политическо противопоставяне предрешиха за дълго поведение и скрупули във външните ни отношения. За сметка на това виждаме, че съпоставими с нас по външнополитическа тежест страни като Словакия, Чехия, Гърция, Прибалтийските държави, Полша и др. са доста по- последователни при участие и отстояване на собствената политика. Тук трябва да имаме предвид и това, че ни предстои оцеляване в условията на най- голямото за сега предизвикателство- глобалната криза и нейните всестранни последици. Тези неясноти крият и твърде големи опасности . Каквито и да са те, от тях ще бъдат засегнати и ще пострадат държавите с неукрепнали или съсипани икономики, държави, които не отстояват и не преследват своите национални интереси, а ги разменят. Сега обективността на процеса се измества към субективното, към готовността на народите да се борят за своите права и до появата на политически лидери на тази борба. Събитията, които се развихриха в света, предизвикват тревога в сърцата на човечеството. Тревожи философията на шепа преситени държави (доходите на 358 най-богати хора в света се равняват на доходите на 2,3 милиарда души в Третия свят, което е видимо несправедливо). Този свят е несправедлив и все по- широко се говори за необходимостта той да бъде променен. За да се противостои на тази тенденция, светът е тласнат в посока към създаване на система на невидана концентрация на власт в ръцете на малцина . Като се изхожда от горните условия, то следва да се каже, че българските национални интереси може да се формулират така: укрепване на националната сигурност, започвайки от интимния суверенитет; съхраняване на българската цивилизационна идентичност толкова дълго, колкото е нужно за бъдещ разцвет. Като добавка, страната ни винаги трябва да се придържа към исторически изстрадания геополитически извод: Може би не винаги с Русия, но никога против Русия!

Макар, Русия да не е вече онази, близка до сърцето на поколения Българи. И че България е единствената засега славянска, православна държава, която влезе във враждебен на Русия цивилизационен съюз, което се случва за трети път през

последните 100 години. Националните интереси не може да се измислят, те съществуват обективно и независимо от моментната политическа воля, от което следва, че може единствено да се формулират . Глобализацията и устойчивото социално-икономическо развитие, както и мащабите на проблемите, стоящи пред човечеството, вълнуват всички народи по света, включително и нас, българите. Глобализацията и интернационализацията на икономиката, културата, науката и образованието, революционните изменения в информационните технологии и телекомуникациите, ожесточаващата се конкуренция за достъп до ресурси и екологичното равновесие в света предизвикват сериозни изменения в самата природа на отношенията. ЕС се придвижва към своето историческо разширяване, което ще промени сериозно картината на регионалните различия и ще създаде нови предизвикателства пред икономическото и социално сближаване. Паралелно с това европейската интеграция продължава да се задълбочава. Българите по света (наричани най-често "българи в чужбина") като цяло са мозайка от различни общности, подобности и обособени групи население от български произход. От гледна точка на своята етнокултурна, конфесионална и/или езикова същност в определени случаи те се различават съществено помежду си. По теоретични и прогнозни оценки броят на българите извън днешните граници на Република България е приблизително около 3,5 - 4 млн. души, при цялото възможно разнообразие от общности, групи, вълни на емиграция и т.н. . В абсолютен синхрон с българските национални интереси ще бъде осигуряване на постоянна връзка с този извор на ресурси и осигуряване на неговото интегриране в процесите за сигурно и стабилно постъпателно развитие на България.

Май, 2010 г.,София